

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.134

ВАЙЦЕХОВСЬКА О.Р.

ЗОВНІШНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО ІНТЕРЕСУ

У статті досліджено зв'язок та обґрунтовано взаємопов'язаність внутрішньодержавних фінансових інтересів держав та їх зовнішніх функцій у сфері міжнародних фінансових відносин. Розглянуто види інтересів суб'єктів міжнародного співтовариства у фінансовій сфері з точки зору їх носіїв. Проаналізовано форми застосування зовнішнього фінансового впливу держав з метою досягнення національних інтересів.

***Ключові слова:** зовнішні функції держав, національний фінансовий інтерес, міжнародні фінансові відносини.*

В статье исследована связь и обоснована взаимообусловленность внутригосударственных финансовых интересов государств и их внешних функций в сфере международных финансовых отношений. Рассмотрены виды интересов субъектов международного сообщества в финансовой сфере с точки зрения их носителей. Проанализированы формы внешнего финансового влияния государств с целью достижения национальных интересов.

***Ключевые слова:** внешние функции государств, национальный финансовый интерес, международные финансовые отношения.*

The study examines relation and substantiates mutual dependence of the inner state financial interests and their external functions in the domain of international financial relations. It also deals with the types of interests of subjects of the international community in the financial sphere from the point of view of those involved. The author analyzes forms of application of external financial influence of the states with the purpose of achieving national interests.

***Key words:** external functions of states, national financial interest, international financial relations.*

Вступ. У сучасних умовах глобалізації економіки жодна держава не може успішно здійснювати управління внутрішніми справами у сфері фінансів без зовнішніх зв'язків та співробітництва з іншими країнами. Прагнення держави як можна краще вирішити свої внутрішні завдання примушує її вступати у партнерські відносини з іншими країнами. Окрім внутрішнього інтересу у сфері фінансів, держава як суб'єкт міжнародних фінансових відносин діє у рамках інтересу всієї міжнародної спільноти, зокрема стосовно підтримки функціонування міжнародної фінансової системи. Співвідношення цих інтересів обумовлює індивідуальний формат поведінки кожної держави у міжнародних фінансових відносинах та є основним чинником вироблення правил співпраці між державами у сфері фінансів шляхом прийняття міжнародних фінансових норм.

© ВАЙЦЕХОВСЬКА О.Р. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри європейського права та порівняльного правознавства (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Питання зовнішніх та внутрішніх функцій держави як суб'єкта міжнародного економічного правопорядку аналізувались у працях М.О. Баймуратова, Є.О. Львової, Б.В. Бабіна, В.М. Шумілова та інших науковців.

Постановка завдання. Метою статті є правовий аналіз зовнішніх і внутрішніх функцій держави у сфері міжнародних фінансових відносин, та правова характеристика чинників їх формування.

Результати дослідження. На думку В.М. Сирих, зовнішні функції держави є продовженням та розвитком її внутрішніх функцій [1, с. 45]. Ефективне виконання державою своїх внутрішніх функцій у сфері фінансів прямо чи опосередковано залежить від правовідносин держави з суб'єктами міжнародного права. Наприклад, внутрішня функція держави підтримувати національну фінансову систему потребує тісного співробітництва держав у рамках міжнародних фінансових організацій та у двосторонньому форматі з метою економічної співпраці, дотримання єдиних спільних міжнародних фінансових норм тощо. Співробітництво у рамках міжнародних фінансових організацій є запорукою стабільності міжнародної фінансової системи, у чому країни зацікавлені, оскільки, у силу потужних глобалізаційних процесів стан світової фінансової системи суттєво впливає на внутрішню фінансову систему держави. Також, з метою розвитку економічного сектору держави або підтримки платіжного балансу країни виникає необхідність залучення зовнішніх кредитів чи інвестицій від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій або приватних осіб. Отже, однією з головних причин розвитку зовнішніх відносин держав у фінансовій сфері є наявність, насамперед, внутрішньодержавних чинників, як то підтримка національного валютного курсу та платіжного балансу держави (у випадку бюджетного дефіциту), стабілізація національної фінансової системи, економіки тощо.

Міжнародне співтовариство являє собою переплетення, зіткнення та узгодження інтересів держав, включаючи фінансові. Інтереси держав у міжнародних фінансових відносинах полягають у тому, щоб забезпечити ефективне функціонування національної фінансової системи, стійкість національної валюти, контроль над фінансовим ринком тощо. Фінансові ресурси стали головною цінністю для економічно розвинутих країн, а навколо фінансових ресурсів розгортається боротьба інтересів як державних, так і приватних.

В.М. Шумілов з точки зору носіїв того чи іншого інтересу виокремлює інтереси: держави, групи держав, міжнародного співтовариства та загальнолюдські [2, с. 63]. Відповідно, у фінансовій сфері можна виокремити інтереси: 1) однієї держави (щодо підтримки власної національної фінансової системи); 2) інтереси декількох держав (об'єднаних у союзи, наприклад, ЄС з єдиною валютною системою, або об'єднаних у міжнародні фінансові організації зі спільними статутними цілями у сфері фінансів); 3) інтереси міжнародного співтовариства, які полягають у забезпеченні нормального функціонування міжнародної фінансової системи. Четвертий вид – інтерес людства у цілому, реалізація якого потребує фінансових важелів, на наш погляд, не належать до інтересу у фінансовій сфері, оскільки є проявом зацікавленості (інтересу) держав і всього людства в іншій сфері, а фінанси є тільки одним з інструментів досягнення. Наприклад, з метою протидії фінансування терористичної діяльності держави запроваджується ретельний контроль за фінансовими потоками (інтерес міжнародної спільноти і людства у даному випадку полягає у протидії тероризму і підтриманні миру).

Отже, інтереси держави у сфері фінансів поділяються на інтереси внутрішнього характеру та інтереси держави як суб'єкта міжнародних відносин (зовнішні). Для реалізації суто внутрішніх інтересів у сфері фінансів держава вступає часто у зовнішні відносини з іншими державами (наприклад, з метою отримання кредитів тощо). І навпаки, будучи членом міжнародної спільноти, яка окрім підтримки міжнародної фінансової системи турбується цілою низкою загальнолюдських проблем, держава, виконуючи свої зобов'язання з міжнародних договорів у різних сферах, вносять зміни у свої національні правові режими у сфері фінансів задля загальнолюдських потреб у цілому. Інтерес держави у сфері фінансів виступає як мотив для її певних дій та «запускає» волю держави у напрямку формування відповідної міжнародно-правової норми [2, с. 65]. Якщо такий інтерес збігається з інтересами інших держав, відбувається створення міжнародної фінансової норми, яку країни імплементують у своє внутрішнє законодавство.

Модель співвідношення зовнішніх функцій держави з її внутрішніми функціями для будь-якої сфери відносин є схожою. Так, основною метою міжнародної діяльності сучасних держав є забезпечення миру на земній кулі та оперативне вирішення локальних збройних конфліктів. Досягнення цієї мети забезпечується здійсненням державами такої зовнішньої функції як підтримка миру шляхом розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері. При цьому держави паралельно з цією зовнішньою функцією здійснюють внутрішню функцію щодо укрі-

плення власних збройних сил, які здатні захистити її територію і населення від нападу ззовні [1, с. 45]. У сфері фінансів зовнішня і внутрішня функції держави мають подібну модель співвідношення. Основною метою співробітництва держав у сфері фінансів є підтримка і забезпечення нормального функціонування світової фінансової системи, яка досягається у рамках міжнародних фінансових організацій шляхом дотримання державами положень їх статутів та інших міжнародних норм, що сприяє попередженню локальних і світових фінансових криз. На внутрішньодержавному рівні країни виконують внутрішню функцію щодо підтримки та зміцнення національної фінансової системи.

Роль держав у становленні міжнародного фінансового правопорядку детермінується потребами їх національної фінансової системи, функціонування якої неможливо задовольнити без активної міждержавної взаємодії. В основі такої взаємодії лежать об'єктивні інтереси будь-якої сучасної держави у тому, щоб брати участь у міжнародному спілкуванні у сфері фінансів та діяльності міжнародних фінансових організацій. Такі інтереси держав у сфері міжнародних фінансових відносин мають свою диференціацію і полягають, насамперед, у прив'язці до своєї економіки, фінансової системи, у забезпеченні доступу до фінансових ресурсів інших країн чи міжнародних фінансових організацій, у контролі над фінансовими ринками тощо [3, с. 87-88].

Оскільки виникнення зовнішніх функцій у сфері фінансів насамперед обумовлено потребою якісного виконання внутрішніх функцій у цій сфері, це обумовлює наступну властивість зовнішніх функцій – кожна країна, прагнучи розвитку своєї національної фінансової системи (єдина для всіх держав ціль), намагається досягнути цього такими методами і засобами, які б найбільш повно відповідали її інтересам і потребам. Звичайно, що такі її природні бажання не можуть не викликати абсолютно природних заперечень з боку інших країн. Наприклад, зловживання зміною курсу валют однієї держави може різко підвищити експорт її продукції (у силу низької собівартості), завдаючи збитків іншим країнам, та інше. Також, різновекторність фінансових інтересів держав на міжнародній арені обумовлює незбіг їх економічних та політичних цілей (наприклад, прагнення окремими країнами лідерства на міжнародній арені у сфері фінансів). Так, фінансова потужність одних країн завжди дає їм можливість здійснювати політичний вплив на менш розвинуті країни шляхом прямого кредитування останніх або за допомогою своєї впливовості у міжнародних фінансових організаціях при прийнятті ними рішень щодо відповідних кредитів.

Навколо фінансових ресурсів та потоків розвивається основна диференціація та «боротьба інтересів» як державних, так і приватних. Відповідно, держави об'єктивно прагнуть до втілення своїх стратегічних фінансових інтересів у міжнародні правові норми. Саме у цій площині відбувається взаємозв'язок інтересів держав у сфері фінансів, їх співробітництва та норм міжнародного фінансового права. Тому, метою міжнародного співробітництва у сфері фінансів є, насамперед, вироблення узгоджених правил у цій сфері задля гармонійного і стабільного функціонування міжнародної фінансової системи.

Світові фінансові кризи, недоброчесні методи діяльності держав та інші чинники спричинили процес формування системи міжнародних фінансових принципів та норм, які стали правовим підґрунтям узгодженої зовнішньої політики держав у сфері фінансів та запорукою стабільного функціонування міжнародної фінансової політики. Головним елементом у цій правовій платформі, насамперед, є статuti міжнародних фінансових організацій, в яких закріплені основні засади міждержавного співробітництва держав у фінансовій сфері з метою безпечного функціонування міжнародної фінансової системи. Важливими у даному аспекті є також Резолюція ГА ООН від 1 травня 1974 року, яка закріплює Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку [4], та Хартія економічних прав та обов'язків держав від 12 грудня 1974 року [5]. Положення цих міжнародних документів закріплюють міждержавні домовленості щодо встановлення нового міжнародного економічного порядку, заснованого на справедливості, суверенній рівності, взаємозв'язку, спільності інтересів та співробітництві всіх країн. Закріплені у цих міжнародних документах економічні обов'язки держав мають констатуючі та інституціональні властивості, які з одного боку створюють, проголошують та закріплюють чіткі «правила гри» у системі міжнародних економічних відносин (включаючи фінансові), з іншого – дозволяють прозоро сформувати інституціональні органи міжнародної економічної взаємодії держав, в яких указані правила будуть реалізовуватись на рівні з двостороннім та багатостороннім співробітництвом держав. Зазначені у Хартії економічних прав та обов'язків держав від 12 грудня 1974 року права і обов'язки держав фактично пройшли стадію міжнародної легалізації шляхом прийняття даного документу та визнання абсолютноною більшістю держав міжнародного співтовариства, що віддали свої голоси за його прийняття [3, с. 93].

Держави як суб'єкти міжнародного права в однаковій мірі володіють своїм суверенітетом, що відображається у такому принципі міжнародного права як принцип суверенної рівності держав. Декларація ООН про встановлення нового міжнародного економічного порядку визначила двадцять принципів нового міжнародного економічного порядку. Враховуючи, що в останнє десятиліття перед прийняттям Резолюції багатьох націй та народів у світі звільнились від колоніального та іноземного панування, більшість закріплених принципів спрямована на встановлення економічної рівності між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, захист їхньої економічної незалежності та сприяння економічного розвитку цих країн. У Декларації особливо наголошується на рівності держав незалежно від їх соціально-економічних систем, ліквідації існуючої нерівності, несправедливості та зростаючого розриву між розвинутими країнами і тими, що розвиваються, шляхом забезпечення швидкого економічного та соціального розвитку у світі [4].

У сучасній класифікації держав як суб'єктів міжнародних фінансових відносин важливим є критерій їх поділу за рівнем економічного розвитку. Відповідно до нього, держави поділяються на такі групи: 1) держави з розвинутою економікою (промислово розвинені країни); 2) держави з ринковою економікою, що розвивається: а) «нові індустріальні держави» (держави з перехідною економікою); б) держави з нерозвинутою економікою (найменш розвинені країни). Підґрунтям такої класифікації стала Загальна (Глобальна) система преференцій для країн, що розвивається, яка розроблена на основі рекомендацій Женевської конференції 1964 року (ЮНКТАД – I) та одержала своє правове оформлення на другій сесії ЮНКТАД 1981 року [6]. Відповідно країни, які входять у першу групу, є державами-донорами, тобто надають преференції. До другої групи входять держави-реципієнти, тобто одержувачі преференцій [3, с. 87]. У п. 4 Декларації про встановлення нового міжнародного економічного порядку серед низки принципів, на яких повинен ґрунтуватись новий економічний правопорядок, зокрема закріплено принцип преференційного та невзаємного режиму для країн, що розвиваються, в усіх галузях міжнародного економічного співробітництва та принцип забезпечення сприятливих умов для передачі їм фінансових коштів [4]. Стаття 22 Хартії економічних прав та обов'язків держав закріплює за розвиненими країнами зобов'язання сприяти збільшенню чистого притоку фінансових коштів з офіційних джерел у країни, що розвиваються [5].

Захист економічної незалежності та сприяння розвитку економікам країн, що розвиваються, з боку міжнародної спільноти обумовлене не тільки міркуваннями справедливості, але й, насамперед, розумінням взаємозалежності економік держав світу. Зростаюча взаємозалежність національних економік на сучасному етапі швидкої глобалізації фінансової сфери грає вирішальну роль та обумовлює головну рису сучасних взаємовідносин між державами у цій сфері – об'єктивно-обумовлену потребу тісної та узгодженої співпраці. Міжнародною спільнотою визнано, що процвітання світового співтовариства у цілому залежить від процвітання його складових частин – розвинутих країн та країн, що розвиваються. Така спрямованість Декларації дає підстави для висновку, що основною вимогою до формування ефективного міжнародного економічного порядку є рівноправність між його суб'єктами, тісна співпраця у силу взаємозалежності економік, взаємовигідні відносини та захист природних ресурсів.

Проте, на відміну від закріплених у даних міжнародних документах прогресивних та демократичних способів досягнення своїх економічних (фінансових) інтересів країнами шляхом міждержавних домовленостей, варто зазначити, що переважно на протязі багатьох століть держави забезпечували свої економічні інтереси переважно за допомогою сили (військо-політичної), а міжнародне право ХХ століття ґрунтувалось на балансі військової сили між двома військово-політичними блоками. Після розпаду СРСР структура світобудови почала мінятися і на сьогодні, принаймні в економічній сфері, можна говорити про наявність багатополарності, а суперництво перенесено в економічну площину.

Проте, як слушно зазначають М.О. Баймуратов, Є.О. Львова та Б.В. Бабін, у сучасних міжнародних економічних відносинах державні інтереси можуть бути забезпечені і забезпечуються силою. Сила не пішла з міжнародного права, зазначають науковці, а лише трансформувала свою форму [3, с. 91]. Так, окремі сучасні держави ставляться до міжнародного права (включаючи міжнародне фінансове право) як до певного допоміжного засобу реалізації своїх інтересів, як до «зброї» у зовнішній політиці [7, с. 102]. Окремі держави у разі, коли міжнародні норми відповідають їх цілям, то вони виконують їх та борються з порушниками цих норм, а коли міжнародні норми йдуть у розріз з цілями держави, вона, демонструючи національний егоїзм за допомогою різного роду юридичних технік, намагається відхилити чи оспорити ці міжнародні норми [8, р. 30]. Таким чином, у міжнародному правопорядку можна виокремити наступні форми застосування фінансового

впливу держав з метою досягнення національних інтересів: 1) економічний (включаючи фінансовий) вплив розвинутих країн на держави, що потребують зовнішнього фінансування у різних формах (фінансова допомога, кредитування, інвестування тощо); 2) вибіркоче виконання міжнародних фінансових норм, обумовлене «національним егоїзмом» у сфері фінансів; 3) вплив міжнародної спільноти або окремих країн на державу, що порушила міжнародні норми, у формі економічних (фінансових) санкцій.

Магістральний напрямок розвитку міжнародного співтовариства – демократизація міжнародних відносин, яка неможлива без забезпечення поваги та дотримання норм загального міжнародного права [7, с. 113-114]. У свою чергу прогресивний розвиток міжнародних фінансових відносин і ефективне функціонування міжнародної фінансової системи вимагає поваги та чіткого виконання міжнародних фінансових норм та принципів, які є формальним виразом спільного інтересу держав у фінансовій сфері.

Висновки. Міжнародне співтовариство являє собою переплетення, зіткнення та узгодження фінансових інтересів держав, об'єднань держав (союзів) та міжнародного співтовариства. У свою чергу інтереси держави у сфері фінансів поділяються на внутрішньодержавні інтереси щодо підтримки власної національної фінансової системи та інтереси держави як суб'єкта міжнародних (публічних) фінансових відносин. Тісний зв'язок та взаємообумовленість цих інтересів характеризують наступні аспекти: 1) з метою реалізації суто внутрішніх інтересів у сфері фінансів держава вступає у зовнішні відносини з іншими державами (наприклад, з метою отримання кредитів); 2) держава, виконуючи свої зобов'язання з міжнародних договорів у фінансовій та інших сферах, вносить зміни у свій національний фінансово-правовий режим задля загальнолюдських потреб у цілому.

Головним важелем та правовою платформою врегулювання «боротьби» фінансових інтересів держав виступає система міжнародних фінансових принципів і норм, спрямованих на закріплення чітких «правил» взаємодії держав з фінансових питань. Джерелом обов'язкової сили для міжнародної фінансової норми є згода держав та загальна визначеність норми, що є свідченням її загальної придатності для держав. Сприйняття державою міжнародного фінансового права як цінності спричинено, як об'єктивно-обумовленим фінансовим інтересом держави, що проявляється у бажанні подолати внутрішні фінансові труднощі за допомогою міжнародного співробітництва, так і суб'єктивно-обумовленим фінансовим інтересом, що являє собою усвідомлення державою цих потреб.

Під час міждержавних домовленостей країни з метою досягнення своїх національних інтересів можуть застосовувати вплив фінансового характеру, який у сучасному міжнародному правопорядку можливий у наступних формах: 1) фінансовий вплив розвинутих країн на держави, що потребують зовнішнього фінансування у різних формах (фінансова допомога, кредитування, інвестування тощо); 2) вибіркоче виконання міжнародних фінансових норм, обумовлене «національним егоїзмом» у фінансовій сфері; 3) вплив міжнародної спільноти або окремих країн на державу, що порушила міжнародні норми, у формі економічних (фінансових) санкцій.

Список використаних джерел:

1. Сырых В.М. Теория государства и права: учебник. М.: Юстиц-информ, 2001. 592 с.
2. Шумилов В.М. Международное экономическое право: учебник для магистров. 6-е изд., перераб. и доп. М.: Юрайт, 2015. 612 с.
3. Баймуратов М.О., Львова Е.О., Бабін Б.В. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання: монографія. Суми: Університетська книга, 2011. 260 с.
4. Резолюція 3201 (S-VI) від 1 травня 1974 року, яка закріплює Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_339.
5. Хартія економічних прав та обов'язків держав від 12 грудня 1974 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_077.
6. ЮНКТАД – I. Конференція ООН по торгівлі і розвитку (ЮНКТАД). Женева, 1964; ЮНКТАД – III. Конференція ООН по торгівлі і розвитку (ЮНКТАД). Женева, 1968.
7. Евинтов В.И., Михайловский Н.К. Международное сообщество и правопорядок. Анализ современных концепций. Київ: Наук. думка, 1990. 128 с.
8. Virally M. Panorama du droit international contemporain: Cours general. RdC., 1983. Dordrecht, etc., 1985. V. 5.